

LANDAJUELA, Anton, XI.

Arrapaketa

Egun baten, eriotz-epaiaren astuntasunik oraindik nabaitzen ezgenduala, sartu barritan, izkillundun gizonezko bi jarri ziran barrurako atean begitarte ilunez barruratuteko dei egiten euskuala. Zelan sartu, alan arakatu ta kendu; diru, ezkon-eraztun, samako dominak, ordulariak, idazkortzak, aitzo, supiztugalluak t.a., etxe-koandreak ollo ila izten dauan lez itxi ginduezan luma barik.

Banaka ta binaka sartzen gintzazan. Atzeratuak aldi geiago be ba eukien da, baratzeko lurra atzaparka atxurto, al ebezan gauzak lurpean ezkutatu ebiezan, baña, dana zan alperrik. Urrengo goizean, gure arrapatariak baratz guztia atxurto eben emaitzik onenakaz otzarak betetzen ebezela.

Zorriak

Sinistu ezineko zorritzaren jaun ta jabe egin giñan egun gitxiren barruan, eta luzaroan be ezin astindu ta uxatu genduzan aldetik. Eun ilten genduzan tokian, lareun biztu edo jaioten ziran; zomorro pizti naskagarri oneikaz bekañetaraño bete gintzazan.

Italiarrak eta españarrak

Bustarripetu ondorengo lau-bost egunak, españarren estul garratza entzun baño len, italiarren menpe emon genduzan naiko azkataunaren erdian, ika ta adarra joten itzeginik alkarrri. Azurbaltzak oneiri txanda artu eutsoenean, ostera, eguzkiaren argi ta beroak makalagoa irudien aurrerantzean, eta izar-

tegia laño mendi baltzez estaldu zan urteetarako. Egun gitxi areitako italiarren nagusitzapean meza eder bat izan gendun abade espetxeratuak esanda.

Goiz baten onein agotik urtendako albiztea zabaldu zan, bai ta garatu be (Italiarren agotik): «Guda-landara dei dagizkue, bagoaz. Españarrak jabetuko dira zuen emen egoteagaz. Ezegizue arpegi larririk agertu. Gudaren daunbada otsak ixildu dira zuontzako. Eskuak odol orbanduta eztauzanak ba-kea izango dau eta etxera joan al izango da».

Ondoegei genkian, zoritzarrez, españarren eskuak latzak eta baldarrak izango ziralta gose egarriz makal epelduta ziran giñanontzat. Alaxe gertatu zan.

Aldendu ziran ba, biotz samur, gure lenen jabeak, eta Jaungoikoak bakarrik neurto eikiazan nire biotz artegetuaren taupada ikaratiak. Nor ez zan dardar ikaratuko txanda artu ebenen begi inguru baltzizkiak, gose itxuraxko arpegi tximel, mutur zorrotz, ezpan ganeko sagu bizar, belarri aurreko ule-erpe luzea, gorrotozko begirakada ta eskuetako idixil makilla jolastaria ikustean! Gizon oneik espetxe barren zaintzaleak ziran, eta edurteagaz

egaberek baño ugariago ziran ate, orma ta ingurumarietan uztaia egiten euskuen «guardia de asalto» izenekoak. Gorengo etxoinean gengoanentzan naiko zeregin zan oneik eta kanariastik etorritako gudariak leio esi zear barrura jurtiten euskuezan berun-koskorra igeska ibili bearra. Eskerrak leioak goi zamar egozala, bestela Arratiarren izkuntzan, «an trageuko ginduezan».

Onein azpian jarri besterik ez, galdu zan gure ormarteko askatasun neurtua. Zigorkadak, bizkar saieti berotuteak, ostikadak edur matazako baizen ugari, maramara. Gorrotoak zabaldu eban, geiago ezinean, bere ego etoiak. Lapurketak, lenengoak ondo antzututa itxi genduzan arren, oraindik bizi ziran. “Gorrien” naruzko jake ta onetako onak begi onez ikusi ta begiratzen eutsoen, bai ta, lotsa gitxigaz eroan be eta okik egin gabe jantzi.

Guardia de Asalto bere biziko izena asi zan ba, makurkeririk makurrenak egiten, jaiotxetik ekanen berezko lapurketa gosea asetzen, iñorenagaz jabetuz kontzientzi baltzaren egarria ilten, begi arrapalariai atsegin emoten. Diru usaiñik zan lekuan eskua sartzen. Lenengo ekitaldian amuari

igez egindako arrañak (ordulari, eraztun, domine edo beste edozer gogoko) kolkoratuten.

Salobarri oneik gose zorrotza eben aldean, jaiotzatik, eta apika, gazte ziranean irakatsi onaren bidez gizendua, lapurketa.

Erpetarteko olloak ondo lumatu barik jatera etzegozan, eta lanari pozez eta gogotsu ekinik, otzara barriak bete ebiezan, zabalak eta sakonak, naruzko jake naiz beste edozelako soin ganeko berogarri, ikusten ebezan itxura oneko oñetako ta abar.

Berunaren laztan garratzaren eriotz arpegia mendian ikusten eben gudari errukarrien azken lagunak (apaizak) be arteko genduzan gizon iltzalle borrero gizan.

Meza esateko gaiak, arre naiz zillarrezko, mendirik-mendi, arrurik-arru, sasitarte ta atxarte ibili arren txukun eldu ziran baitegi onetaraño. Baña emen, ormatartean, bigarapen txikerrenik be ezeben izan txori pitx lapurrekandik. Kendu gogorkeriz ta amorrus eskuetatik eta nastuak izan ziran len lapurketako gauza guztieakaz, burdin zati zar ugertuak izan balira lexe.

Egunkari ta aldizkariak ezeben barrurako biderik. Inguratuten ginduzan ormatzar arritsuaren leio ta zulo bakoitzean gudaria ta izkillua beti gertu, eta ate nagusian bi, sei edo amabi onako. Etxetik bialtzen euskuen zer guztia arakatu bear izaten eben, ixillekorik ezin sartu, baña, plakadun zuloen bat zabaldu zan eta andik sartu zan guzur ta abarrez lodi-lodi egindako izparringia, eta ona emen berak azaltzen eban ataltxo bat: «Españaren aurka guda egin daben gudari euskaldunak oker egiña autortu ta damaturik, gogo onez ta biotzez emon dauskuez soñerakorik onenak, ainbat eta ainbat diru a. ta a. España beroñarritu, jaso orañarteño-ko ezinetik eta zuzentasun bakean guztiok pozez izan gaitezen». Txerren zar maltxurren artean iñoiz izan eta da, Patxi korotz zaleetan dagon narrukeria ta zurikeria? Dana da guzurra, guztia mokola.

Gure dirua, Euskadikoa, «ez zan ezertarako gauza». Soñekoak «zorri-abi», baña lapurreta aurrera, beti, eta askoren artean eta onarte azaldukoai beste bat ezerrik, au bere azaldu nai dot. Gabeko txanda artu eban espetxezaña soñeko prakak bakarrik eukazalako edo..., emen dator nire aldame-

neko gelara, idigi dau atea, barruratu da, ta, sagua artaburuagaz bezela, eskuan prakakaz aldendu zan.

Arri gogorraren ganean etzunda egon zan praka jabea gaberoko barren ikarak jota, lo etzegoan, lo itxuran irudian ezer esateko, baña, ausarpenik ez, ezta ez tul egiteko be. Guztiontzat legezko ordua eldu zanean jagiteko, aurkeztu zan, orraitio, lapurra baño nagusiagoarengana erdi makur ta atorraren barrenari berantz egiñaz, eta, alako atxurrik! itz erditxo bat esan barik emon eutsozan prakak bere jabe erdi bilutsari.

Beste izparringi baten ataltxo bategaz jabetu gara eta emen dabil ezkurik-esku, eta aita-semek agertzen dira. Aita da idazlea. Berak diñoandik balitzake bere usteetan aingerua izatea. Nire eretxiz oster, goiangerua, baña... odol-egarriz bizi da. Zeruetatik etorritako aingerutxu au Bilboko Larrinagan euki dabe «gorri txarrenak», lotsa bako txarrak, eta zer edo zergaitik barruan izan bada be, onduta atera danik ez dirudi. Ontzi zar bana emon ei eutsoezan janaria artzeko, eta lotarako zorritz jositako estalki berogarri bana, onein ordezkotzak lana eskatzen dau su izkilluentzat, gizon aragia ta odola lurraren-

tzat. «Desperdicios» izenordea jartzen eban idazlanaren orpoan, au dogu «Banco de los Pobres»en asmatzallea. Askorentzat zeruko gorengo txoria, baño niretzako, bere lanak ikusita, gogoko eztaun lagunaren gibel ta azurrak begiak itxi barik jango leukezana.

Zikiña, zarra ta txarra zan lau egodun goi aingeru aita- seme bikote onek artu ebana Bilboko Larrinagan. Zerbait zan. Zer eztegu esango guk, agoko ortzak eta atzazkalak izan ezean guztia kendu ba dauskue, urdallari ta sabelari txera egiteko gure aurretik ziran giltzaperatuak itxitako pixontzi zar, zikin, atsituan janari naste-borraste saldatsua egiten dogun ezkeru! Gabeko etzanalditako (lotarako) arrizko bee gogorra saiets eta azur bigungarritzat, eta, berogarritzat, otzaren dardar-ikara baretu eziñik ondoan gendun laguna. Mikel goi-anguruak, Euskalerriko zaindariak jarriko ba leuz bere aztakiñaren alde bakoitzean “gorriak” eta “zuriak”, zeintzuk egingo leukie gora ta zeintzuk beera? Josepeteko landan alkartuko gara artzak eta ardi-narudun otsoak, itxaro daigun ba.

Urrillak 5

Epaiaketak asi dira, eta ogei-ogeta amarreko taldeak moltzotuten gara epai-maiaren aurrean.

Epalleak, zertan esanik ezta, Jaungoikuaren ize-neko begirakada zorrotz otzak. Bekokia tximel ilun, biotzean indarraren arrokeria, odol egarria. Talde bakoitzean ekinaldirako gertuta izaten eben barri-lapikoa nekatu ta ustuten zanean, tokiaz aldatu egiten ziran zeregin barriak arturik, eta batzuentzat aita errukior agertu zana, beste batzuek txerren zital salatari, sugegorri iguin-garri. Ezeuken gure zer entzunik, eurak egin ta deuseztu, ezpanetan bitsa, itza ta aparra, zerurantz begiak biurtu ta aginduak Jaunagandik artu balebez lez, ta eskuagaz paparra estuturik eriotz-zapi baltzagaz estaltzen ginduezan. Azken mallako zigorra zan.

A zan, a, milaka gizoni errez ta pozez eriotz-atea zabaltea. Arrotzen indar keria ontzat artu ezgendlako, jaiotzatik gogoz eta biotzez maite gendun Aberria (Euzkadi) zaintzeagaitik, Urtzi Deunak emondako bizitz-neurria laburtu euskuen, Urkamendian edo suizkilluz ilteko aukeratuak izan giñan, eta lotsaz eta bildurrez txiro, ta indarrez arro ziran jaun kementsuak, buru ganeko egur igarrea untezez josita dindiliz zegon Kristo gurutzatuaren azpian zegozan, eta Kristoren eredu egiazkotzat autortzen ziran gizon txatxuen azken berbak, au izaten zan il, il, eta il.

1935gko gararilla-ren 18an. Ala-en semeak, Hitler-en gudari kristautzarren arerio zitalak, Mussolini-mutillak eta españar kristau azaltsuak alkartuz sortu eben lege barriko katoliku uskur-tzaren biztute ta ondorioak ziran. Gatz, piper-min eta ozpiña nasturik janari gozorik egin ezin ba da, zelako eleiza jaso ta osotu leike lentxoago aitatu dodazan lau gizon motakaz?

Urria-ren 7gn

Eldu dira itxaroten nebazan eguna ta ordua.

Ogei?, ogeta-bost? Eztakit ziurtasunez zeinbat izan garaien inpernu-txakurren aurrera aurkeztu garaenok. Goi-mallako itzen astuntasunak, ostera, belarrian ondo jo nau, makurtu nau eta luzeroan izango dodaz gogoan (bizi banaz) berba bi oneik: "il" ta "eriotza", "eriotz" eta "iltea".

Amaren epeltasunik barik aziko biotz usteldun txakur odol-egarperak, Aitor-en ondorengoentzat, guraso eskaldunen semeentzat, begirapenen izpi pitienik ezeben izan. Gure bizia, osasuna ta eriotza, ta, aizearen agindura dantzatuten dan zugatz-orri tximela bardiñak ziran, lur onetako zeregiñak amaitutakoak, baña guk ezgendum uste bardiña. Beraz, ez gintzazan koldartu ta makal indargetu, irriparretu ta erdi jostalari jarraitzen gendum alan zalakoan, luzero jarraitu ezpagendu be era onetako izatean.

Gau zapelatzak gosetu dira. Txita, ollasko noiz gizon-aragia jan, bardin dautsoe, eta, badaroad le-nengo gizona eriotzara

Manuel Egidau dogu bearau, Portugaleteko da. Perezagua izeneko gudari taldearen burua.

Gizon onegaz artu-emonik eneban izan, eta, eneban ezautzen bere barren-gogoa. Entzutez nenkian abadekia ezala, eleiz-zalea bez, baña eriotzaren garratzak eraginda, Jaunagaz bakeak egitea erabagi eban. Eriotzea etxeko izango dogu aurretza.

Aldiaren joan-etorriak urillaren amaboskarren eguna dakarsku. Giltz eta morroilluen kirrist-karratzak entzuten oituak gagoz, baña turuta-otsak eztirudi betikoa, eztau oiartzun bardiña. Aizaren usaiña be ezbardiña da, goizak ixilagoa dirudizku jakuz.

Giltzaren laguntzagaz morroilluak atzerakada egin dabe, atek iñoiz goizago idigi dira. Gizonen eskuak katek lotuta alkartu dira. Munduari agur egiñaz doaz eriotzari paparra emotera.

Goitik burutik asi da aiotza lan garratzean lurra gizendu gurarik. Azkue-tar Erramon. Eusko Gudaroste Burua da aukeratu dabena. Amairu lagun erdian eroan dauskue betirako, atzerriko lurraren ongarri, arraren janari.

Euskalerriko ortzia azken aldiz ikusi dabe, urrine-
tik. Jaioterra lur maiteari mun egiteko zoririk ezta-
be izan. Eta Euzkadiren azkatasunatzaz egindako
amets sakonak an jarraituko dabe, gizaldien gizal-
diantan aragi ezereztuz igar ta billuts iraungo daben
azurren lagun ta adiskide.

Agur, Azkue, ta ondoan dozuzan euskal-
seme bu-
lartsuak. Agur gudari zantsu, kirio indartsu, arro-
tzen igitarpean burua makurtu bear izan dozuen
oi. Eguzkiaren bero galdak, kaskabar eta aizearen
ekiñak eztira izango naiko, alperrik izango dira
muker eta setati, Euzkadiren azkatasun lorratza
atzindu ta ezer-
eztuteko. Borreroen aizkorapean
galdu dozuen bizitza abertzaleak emaitz ugaria
izango dau. Ezgara epelduko. Euzkadi bizirik
iraun arazoten aleginduko gara. Ezta ilgo.

Il onetan (urriaren 11 ta 12an) jatsi ginduezan goi-
ko gelatatik berengoetara. Eunkadak giñan, ezgen-
kian aldaketaren barririk, zertarako izan zan.

Urrengo egunabarrerarteko arnasa geunkan. Ur-
tzi Deunari eskerrak, baña, geldi egoteko agin-
dua emon eutson eriotzari eta ezaban lanik egin.
Lurraren ongarrizat aukeratuak izan giñala, zulo
sakonak gertauta zirala ta ekaitza oraingoz bake-
tu zala, erritik, Santoñatik etorten jakun abadeak

iragarri euskun egunak geroago. Franco-ren artal-
deakoa irudian, sartuteko ta urtetako, atea zabalik
ebazan.

Gure balarrientzat etzan alboka-soña eztsurik,
ezta txistuaren gozotasun zolirik, bai orraitio, bio-
tztetik ezpanetara bitarteko arnasak uguziten ekian
«ai, ama» mamitsu entzun eziña.

Begien atsegiñerako be ezgenduan margo ezbar-
dunik, ez-ta pitxi dizdikorrik. Guztia iruditzen jakun
bardin samar, ilun, baltzizka, surrean joten gin-
duzan aizeak barriz, aragi ustelaren kiratsa.

Eskerrak emotera beartuta nago barriro be zeru-lu-
rraren Egilleari. Zer izango ete zan gutzaz Kristo-
ren jarraitzalle barri, bakar eta zuzenen atzapar-
tan izan bearrean Judioen buztar edeakaz lotuak
izan bagiña? Eztakit zer nolalakoak diran Kristo
gurutzatu eben semeen semeak, baña berbak agoan
ondo beroto ondoren diñotana au da Judioak mai-
teago dodazala. Eta sugedorriak sama ta lepoan ki-
ribildurik bizi gurago neunke españarren ezten go-
rituaren sastadak barriro ezautu baño.

Albiste bat txarra zabaltzen bazan, urrengoa gaiz-
toagoa izatea zan. Erletegiko zurrumuruaren an-
tzerako zerbait errotu zan gure belarrietan, barrua
artegatu, ta, alako kili-kili artegea sortzen euskuan

soñu motela zan, eriotzaren deia. Jaungoikoa go-goan, eriotzaren soñua belarran, aberrimiña biotzean, gabaz lorik ez eta egunez amesetan, era onetan emon genduzan urteak iru espetxetan: Santoñan, Bilboko Larrinagan eta Burgosko nagusian.

Azken-agurra

Azkue ta Markiegi etziran aiztu beste ilketa bazuetarako bizirik gintzazanokaz, eta ingi-orritxu bat bialdu euskuen, ezkurik-esku, esaten: «Ez izan bildurrik. Alegindu zaitezte biozdun agertzen, ago baltzdun izkilluen aurrean, eta gorrotorik ez izan iñorentzat».

Ago baltz eta min ustelez uguzitako berbak be emen dodaz, gogoangarriak dira: «Vamos, hombre. Dese usted prisa que ya va perder el tren, y para nosotros seria una pena». Gizon madarikatu oneik eta oneilakoak dira España barria, zabala ta andia, baketsua ta zuzena egingo daben argin kristau katolikuak.

Mamorroak, zorriak

Nire etxeok ezekien nondik eta nora nenbillan eta non nintzan. Zorri-landa biurtu nintzan oñetatik burura. Soñekoak atsituta, garbiketarik ezin egin, idaztea galerazota.

Baña... tira. Nonbaitetik eta norbaitengaitik albiztea izan eben bizi nintzala, ta non ta zelan nengoan. Laster bialdu eustiezan soñerako garbiak, tartean etorran orri-mustur eskutuan urrengo goizean soñeko zikin zorritsuak kanpora bialtzeko esanez.

Bialdu nebazan, bai, ta ain ziur nintzan ilgo ninduela, orri-mustur bat bialdu neban soñeko tartan ondo ezkutatuta itza oneikaz: «Agur, amatsu. Eztaikit noiz arte, epaia beteko ba-litz, goiko zeruarte».

Amari bialdu neutzozan barri ta agur larriak andragei neban nestatillaren belarrietan ots egin eben. Tartean, idatzi dot kanpokoen laguntza artzeko, atea idigi zan apurtxuen bat, eta...ona emen non jartortadazan eskuetara idazki bi, bata ta bestea oso pozgarriak. Amak, biozdun izan eta Goikoari otoi egiteko esaten eustan, andra-geiak argazki bigaz bialdu eustan, otoi egiteko aginduak emon eta indar barriagaz sutu nindun.

Bein batari, bein besteari, amaika begiratute sakon zabal izan nebazan argazki bakoitzarentzat. Gogoa-

ren begi bategaz lorategi usaintsu politenak ikusten nebazan urrineneko etorkisunaren orpoan. Bestea-gaz ostera, ondo bako zulo sakonak, ilun-baltzak, illerriak, eta gurutzak, eta beti ta beti, bigarren ikuspegia nagusi.

(Jarraituko da)

